

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Manuale Parochorum, Sive Institutiones & Praxes Tum Vitæ, tum Officii Pastoralis

Musart, Charles

Monachii, 1654

Capvt IV, De Eucharistia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41616

tuis eiusmodi dispensationibus ne imponas in tuum lucrum; sordidum hoc est: faciliùs ferrem, si in aliquod opus pium sumptus moderatos pro personæ, & rei conditione iniungas, nec tamen recipies ad manum; sed alteri viro bono committes, ne in suspensionem avaritiæ venias. Quanquam author essem potiùs, si quid in locis, præsertim vbi ea præcepta minùs seruantur, exigendum sit pro præcepto opere, preces aliquas, aut pia opera alia, quàm pecuniam exigas, vt libertati saltem frœnum aliquod iniiciatur.

C A P V T IV.

Institutiones & industriæ circa Sacrificium, & Sacramentum Eucharistiæ.

S E C T I O I.

Circa Sacrificium.

N V M: I.

De obligatione ad Sacrificandum.

G 5**Sic**

Sic vitam institue, vt quotidie Missam celebrare possis; teneris sanè sapiùs, quàm alii, Dominicis saltem, & festis diebus, quibus parochiani audire obligantur: itaque per alium providebis, si ipse sacrificare non poteris: imò etiam aliis quibusdam diebus Missam facies, si fundationes id requirere, vel ex tabulis Ecclesiæ, vel aliunde cognoueris; præterea toties, quoties mos benedicendi in nuptiis, aut sepeliendi mortuum id ab officio postulat. Horam Missæ ordinariam, præsertim diebus Dominicis, & Festis, ne facillè immutes, nisi præmonito populo; alioquin oriuntur turbationes, & iustæ nonnunquam querelæ.

Antequam accedas ad Altare, si conscius sis tibi peccati mortalis, quantumcunque tibi contritus videaris, priùs confitere, ex Tridentino præcepto, si adsit copia confessarii, id est, si habere, aut adire sine graui incommodo possis: alioqui si necessitas vrget,
 conte-

conteraris saltem; & deinde quàm primum confitearis.

NVM: II.

Pro quo Parochus debeat offerre Sacrificium?

TRidentinum sess. 23. de reform. cap. 1. docet, eos, quibus cura animarum commissa est, teneri pro suis ouibus Sacrificium offerre. Quare, ut minimùm in Sacrificio orare pro tuo grege memineris, præsertim cum necessitates tum priuatæ, tum publicæ exigunt. Præterea si titulus fundationis beneficii tui singulares Missas ad intentionem fundatorum postulet, fideliter exsolues, præsertim si fructus sint opimi, & huic oneri pares. Pro reliquis Missis, quæ tibi liberæ sunt, accipere poteris stipendium, lege vel consuetudine iustum: caue hinc tamen sordiciem; qualis est non nullorum, qui cum stipendium consu- maius à liberali donatore accep-

eam Missam per alium procurant pretio consueto, reliquum verò sibi seruant; sapit enim hoc nescio quid nundinationis, & audio fuisse aliquando prohibitum: multò magis caue; ne pro vnâ Missâ, cuius iustum stipendium acceperis, pro eâdem ab alio aliquid recipias: hoc dolosum est, quicquid aliqui olim in contrarium senserint.

NVM: III.

Quoties in die, & quâ horâ celebrandum?

SÆpius quàm semel intra diem non licet ordinariè: licet tamen in Natali Domini, semel mediâ nocte, iterum in aurorâ, tertiò de die: etsi priuatus Sacerdos non teneatur, nisi ad vnâ ex tribus, & illas legere possit tempore sibi commodiore: tu Paroche, quia publicam Ecclesiæ personam agis, tres leges, & quidem suis competentibus horis, vt populo commodes,

modes, nisi ratio, aut causa iusta te excuset.

Præterea si plures Parochias administras, quibus vnâ missâ satisfacere non possis; sæpius inter diem celebrare poteris, si mos ferat, aut Episcopus consenserit. Referuntur quidem alii casus, quibus liceat Parocho celebrare in die pluries, verùm vix vsus iam permittit. Porrò cùm sæpius celebrandum est, purificatio calicis in primâ missâ post sumptum Sanguinem non erit sumenda, ne sequentem missam celebres non ieiunus; sed in vase, & loco honesto reserua, vt in alterâ missâ, sumpto Sanguine, adhuc ieiunus sumas. Vt autem serues consecrandum Vinum purificati calicis in missâ alterâ, aliqui probant, quia faciunt; ego non facilè facerem: tum quia digitos eo vino ablueris, cùm fundetur in calicem, tum quia in calice ferè semper aliquid consecrati liquoris adhæret, quod vino affuso permisce-

tur : non licet autem , certè non decet, verba consecrationis proferri in materiam partim consecratam , partim non consecratam. Ob hanc causam in Natali Domini duarum priorum missarum ablutionem effundo in alium calicem ; in tertiâ missâ post sumptionem Sanguinis vinum illud purificationis calicis sumo. Suadeo tibi idem. Sunt tamen , qui primæ missæ purificationem in secundâ consecrent , & ita deinceps ; quod minùs probo : vt autem purificationes illæ populo pro ablutione distribuantur , aut in sacrarium proiciantur , improbo , ob reuerentiam sanguinis , si fortè , vt fit , infuso vino sit admixtus.

Quod ad horam sacrificandi attinet , ordinaria est sub auroram , id est , sequi hora ferè ante solis ortum , vt saltem tunc finias ; itaque incipere ferè poteris duabus horis ante orientem solem ; etiam tempestiuùs , si mos ferat , pro famulis , operariis , itinerantibus.

Imò

Imò si deesset hostia pro communicando infirmo moribundo, quia moram non pateretur, non video, cur ante duas horas solis orientis non possis succurrere necessitati infirmi. Permittit Victoria & Layman, si opus sit, etiam mediâ nocte: non licet consecrare extra Missam, aut sine veste vllâ Sacerdotali, ne quidem pro Viatico, aut certè saltem non nisi in vrgentissimo aliquo casu. Finiri autem debet Missa ad meridiem, nisi grauis causa permittat differri vlteriùs ad vnam horam. Legisse Primam ante sacrificium diligentia est, non præcepti, imò matutinum, & laudes præmississe laudaberis; non peccabis, si postponas missæ, præsertim si causa rationabilis suadeat. Consulo, vt pridie ad horam 4. pomeridianam Matutinum, & Laudes, Matutinum saltem persoluas: vt sis die sequenti ad reliqua munia Parochialia expeditior, similémque ob causam, vt manè totum officium diei expleas,

160 *Institutionum Pastoralium*
expleas, si meritò times, ne reliquus
dies te aliis grauius impeditum deti-
neat.

NVM: IV.

Sacrificaturus sis ieiunus.

ECclesiæ hoc præceptum est, &
strictum, & stricti ieiunii: ut à
mediâ nocte nihil cibi, potusue sum-
pseris: postulat id tanti Sacramenti
reuerentia. Excusabere, si necessitas
incumberet perficiendi Sacrificium,
quod alius vel post Canonem; vel
multò maximè post consecrationem
ante consumptionem complere non
potuit, neq; alius adesset ieiunus, qui
id posset; aut si (quod facillè non acci-
det) hostia nulla esset cōsecrata, & dan-
dum esset viaticum moribundo, neq;
aliter succurri ei posset; sunt, qui per-
mittant non ieiunum sacrificare pro
communicando tali infirmo; sed alii
meliùs negant, quòd illi aliunde con-
suli possit, tum confessione sacrâ, tum

extre-

extremâ vñctione : vt non videatur
necessitas non ieiunum, sicut neque
extra Missæ sacrificium consecrare. Id
ne tibi contingat, prouidebis, vt in py-
xide, aut intra corporale loco decenti,
& nitido religiosè asserues hostias ali-
quot consecratas, pro communicandis
moribundis, habitâ ratione multitu-
dinis tui gregis : attende præterea, ne
locus, vbi asseruas, pateat animalcu-
lis, aut sordibus : quare lustra subinde,
& cùm aduerteris aliquam ex reserua-
tis tempore, vel alio vitio corruppi,
sume ieiunus, quod commodè fiet in
sacrificio ante purificationem Calicis,
& nouas consecra. Decet porrò ad
locum, vbi asseruantur, lucere lam-
padem ; quam in rem, si Ecclesiæ æra-
rium non suppetit, vide, an colligere
annuatim aliquam pecuniam emendo
oleo possis : tanti non erunt sum-
ptus, tantum verò est hoc
Sacramentum.

NVM :

*De intentione consecrãdi, præsertim quoad
minores hostias pro communica-
turis.*

Quoad primariam sacrificantis
Hostiam consecrandam, facile est
negotium: nam sufficienter intendis
eam consecrare, eo ipso, quòd te ad
Sacrificium accingis, aut ad altare ac-
cedis, & rem sacram inchoas; neque
difficultas est, si etiam tum cogitaue-
ris, & intenderis, si quæ apponentur
minores, eas vnà consecrare, modò
tempore consecrationis tibi sint mo-
raliter præsentis; suadeo tamen, vt in-
tentionem in animo renoues: cùm iam
iamque es consecraturus, super cor-
porale honoris causâ, & super aram
sacrificii locari decet: si in pyxide sint,
expedit cooperulum tempore con-
secrationis remoueri: id tamen non est
necesse, cùm præsentis fiant per pyxi-
dem, in quâ continentur: secus est, si
in

in Tabernaculo tunc essent inclusæ: non enim Tabernaculum censetur vas continens, sed arcula occludens.

Si deferantur ad altare minores post oblationem primariæ hostiæ, non est necesse repetere verbaliter oblationem, modò intendas earum consecrationem; etsi alii tunc eas recusent admittere, saltem cùm nulla est necessitas communicaturis: procurandum verò est, vt minores illæ, quæ consecrandæ erunt, nitidæ sint, integræ, & à minutiis diligenter expurgatæ, ne post consecrationem particulæ facilè decidant, aut dispareant. Non placet cum hostiis minoribus iam antea consecratis alias non consecratis in pyxidem coniici, & ita permixtas consecrari: tum quòd sacras non sacris attingi, & permisceri indecens, tum quia non satis tutum formam consecrationis proferri vnâ vice in materiam consecratam, & non consecratam; cùm non consecratæ à consecratis,

tis,

164 *Institutionum Pastoralium*
tis, quibus permixtæ sunt, sensu discerni nequeunt. Pyxis, aut Ciborium sacris hostiis non ita ad summum impleantur, ut facile inter communicandum excidere, aut efflari possint: eandem ob causam ne plures in patenâ feras, alios communicaturus. Perplexitas incidit nonnullis circa guttas vini, quæ vel extra, vel intra cuppam calicis adhærent discontinuæ ab aliis: similiter de particulis panis, quæ sunt à continuo seiunctæ, an consecratæ sint ex intentione generali priori; & an consecratæ censi debeant, si de intentione non constet: primò non decet intentionem ferri circa particulas ab hostiis integris discontinuas, aut guttas vini extra cuppam Calicis adhærescentes: cum enim sit periculosum, ne eiusmodi particulæ, aut guttulæ excidant, non videtur id conforme menti Ecclesiæ. Si tamen intendis consecrare, consecrasti: consultius esset ante consecrationem detergere.

gere. De guttis intra cuppam, nisi eas consecrare expressè intenderis, maior est dubitandi causa, quia videtur conforme menti Christi, & Ecclesiæ: vt per pronomen *Hic* in consecratione, id totum intelligatur, quod est in Calice consecrabile: saltem nisi restrinxis mentem ad solum id, quod in Calice continetur per modum continui. Ego intendo circa contentum in Calice me conformare menti CHRISTI, & Ecclesiæ. Si mecum sentias, extricabis te eâ molestiâ: quidquid sit, particulas eiusmodi, & guttas simul cum aliis consecratis ante purificationem Calicis sume, ad maiorem cautelam.

NVM: VI.

Quid agendum cum minutis particulis consecratis.

SI eiusmodi fragmenta consecrata compareant adhuc ieiuno, constat sumenda esse ante purificationem cali-

cali-

calicis, vel saltem cum illâ : si modò sint consecrata in tuo Sacrificio ; eodem enim pertinent. Sed quid ages, si vel iam ieiunus, sumptâ purificatione, non sis; vel certè deprehendas, esse particulas alterius Sacrificii antea completi? Si adhuc es ieiunus, etsi alterius sint Sacrificii, sume, ne malè pereant: si verò sint tui Sacrificii, etiam sume, quamuis iam non sis ieiunus; modò ab altari necdum recesseris, imò licèt interim populum aliquamdiu communicaueris : censetur enim adhuc persistere idem Sacrificium : quòd si verò prioris Sacrificii fuerint, neq; sis ieiunus, ne sume : sicut neque, licèt tui sint Sacrificii, si ab altari recesseris.

Quid ergo cum his agam? inquit: reconde sacro loco in tutum, donec in alio Sacrificio, à te, vel ab altero ieiunio sumi possint : si tamen tam minutulæ essent particulæ, vt asseruari sine periculo minimè possint, sume etiam non ieiunus, ne malè pereant.

Si

Si quando dubium incidat, sintne tui, an prioris Sacrificii, reputa pro tuis: non enim est suspicandum alterum neglexisse, nisi constet. Cum communicandus est populus, id facies ante sumptam purificationem calicis: nam cum remansurus sis ieiunus, eiusmodi particulas quascunque sumere poteris, sicut fit, cum ciborium à minutis eiusmodi particulis expurgandum erit.

NVM: VII.

De interruptione Missæ.

Sacrificium inchoatum interrumpi fas non est, nisi graues causæ excusent: excusant aliquæ: si ante oblationem superueniat Episcopus, vel vir Princeps, vel multitudo iter facientium die, quo ad Missam obligantur, potes ab initio repetere, vt integram audiant: si ab altari euoceris ad Baptismum, aut Sacramentum Poenitentiae, aut Viaticum conferendum ei, qui

168 *Institutionum Pastoralium*
qui periclitatur, neq; periculum moram patiatur, relinque Sacrificium, etiam peractâ consecratione, & quò necessitas vocat, propera: monebis tamen populum de causa, ne offendatur, & statues ad altare, qui obseruet, ne quod Eucharistiæ periculum interim creetur. Vfus quoque fert, vt post Euangelium concio interponi possit ante oblationem: interim depositâ Casulâ, operam dare potes confessionibus audiendis, non procul ab altari: extra concionem verò cum sacrificas, ne permittas te interpellari cuiusquam confessione, nisi necessitas imperet; quia præterquâ quòd interrumpere Missam indecens est, fortè diutius te pœnitens detinebit, quàm velles cum aliorum offensione.

NVM: VIII.

De quibus monendus populus pro Concione, & de Quæstuariis, externisue Sacerdotibus.

Denu-

Denuuntianda erunt festa , & ieiunia , quæ intra hebdomadam incident, itémque si quæ publicæ preces, aut processiones instituendæ , si quæ alia Episcopi, vel Pontificis iussu euulganda, si publicandæ indulgentiæ , & alia eiusmodi. Bannorum præterea nuptialium proclamationes faciendæ : vt si quæ impedimenta aliqui nôrint, tempestiuè deferant. Res inuentas, aut perditas publicari in concione non probo, multò minùs venditiones, aut locationes domorum : ad ianuam templi ista decentiùs remittuntur : nisi res sacræ inuentæ, aut perditæ sint, aut venditiones, locationesue sint rerum, ad Ecclesiam pertinentium. Pium verò est, pias causas, moribundos, & mortuos populi precibus commendare, eleëmofynis verò pauperes, præsertim quidem Parochianos; sed eos etiam, qui aliunde veniunt, modò de suâ paupertate, & probitate testimonium exhibuerint : si exhibere non

H

pos-

170 *Institutionum Pastoralium*
possint, permitti saltem pro necessa-
rio victu mendicare tanquam pere-
grinos, modò se expediant, neque vi-
uant improbè. Quæstuariis attende,
litteras subinde falsas proferunt, fictis
nonnunquam nominibus, & sigillis:
prætendunt interim piissimas causas
pro vastato, aut incenso monasterio,
pro extruendo hospitali, pro redi-
mendis captiuis ex Turciâ, aut trire-
mibus: caue, ne tibi imponant: caue
etiam, ne omnes repellas: loca, tem-
pora, & quæ ratio dictat, expende, ne
aut veri pauperes mendaciis aliorum
defraudentur, aut quia aliqui deci-
piunt, innocentes ob aliorum impro-
bitatem luant. Ordines Mendicantes
cùm post messem, vel vindemiam eleē-
mosynas collecturi veniunt, vbi Epi-
scopi consensus, aut consuetudo fert,
beneuolè admitte, imò etiam commen-
da. Eos, qui inter mendicandum Ima-
gines, aut Reliquias exosculandas po-
pulo obtrudunt, aut Reliquias, &
qual-

quas
tando
citiùs
in rel
ad M
inger
fui fac
te; n
dente
esse c
hibuer

Da
CV
b
calix,
nis, i
Sacrif
quâ ra
accide
Roma
ficare,
occurr

quasdam superstitionas preces vendi-
tando pietatem quæstum faciunt, citò
citiùs exesse iube. Sacerdotes, qui siue
in religioso, siue sæculari habitu, se
ad Missam faciendam in tuâ Parochiâ
ingerunt, sine literis testimonialibus
sui sacerdotii, & probitatis ne admit-
te; nisi ex aliis circumstantiis pru-
denter, & Sacerdotes, & probæ vitæ
esse cognôris. Episcopi pridem pro-
hibuerunt.

NVM: IX.

De requisitis ad celebrationem.

Cuiusmodi debeat esse altare, qui-
bûsque rebus instructum, qualis
calix, patena, corporale, vinum, pa-
nis, in quibus vestibus fieri oporteat
Sacrificium, qui ritus adhibendi, &
quâ ratione supplendi defectus, si qui
acciderint, exactè præscribit Missale
Romanum. Sine sacris vestibus sacri-
ficare, piaculum est, neque facilè casus
occurret, quo id liceat. Denique in iis,

H 2

quæ

172 *Institutionum Pastoralium*
quæ in Missali præscribuntur, apprimè
sis versatus. Lege, relege: ea verò,
quæ i. p. c. 6. te monui circa templi,
altarium, vasorum, vestium, cetera-
rumq; rerum sacrarum munditiam, ac
nitorem, sanctè observa.

SECTIO II.

De Communione populi ge-
neratim.

NVM: X.

*De pueris & rudibus ad sacram commu-
nionem parandis, & instruendis.*

EXpedit plurimùm, vt vel anno
ineunte, vel sub initium quadra-
gesimæ cum Ædituo, aut viro alio
gravi singulas ædes Parochianorum
tuorum obeas, & catalogum confi-
cias tum eorum, qui aliquando com-
municarunt; vt, an satisfaciant præ-
cepto comunions Paschalis, rationem
inire possis: tum eorum, qui necdum
quidem ad sacram mensam accesser-
unt; videntur tamen reddi posse ca-
paces,

paces, atque idonei. Sunt autem hæc
ferè, de quibus diligenter instruendi
sunt, vt in templo, cum doctrina Chri-
stiana traditur, vel priuatim in scho-
lis à Magistris, aut domi à parentibus.

1. Quid sit Sacramentum Eucharis-
tiæ; quid contineat; quòd in illâ com-
municantes non iam panem aliquem,
profanum, sed sub specie panis Chri-
stum sumant. 2. Sub vnâ specie to-
tum Christum, totumq; Sacramentum
sumi. 3. Id, quod Laicis sumptâ sacrâ
Hostiâ præbetur, non esse Christi san-
guinem, sed vinum non consecratum,
vt eo liquore faciliùs sacra Hostia per
fauces in stomachum traiciatur.

4. Cauendum, ne vel minimam par-
ticulam Hostiæ excidere sinant, nimi-
rum totum Christum æquè in parti-
culâ minimâ, atque in magnâ Hostiâ
contineri. Monendi præterea, vt cum
conscientiâ peccati mortalis accedere
minimè audeant; proditoris Iudæ hoc
sacrilegium fuisse: ideòq; probent se

H 3

antè,

174 *Institutionum Pastoralium*
antè, & sacrâ confessione, si opus sit,
expiant. 5. Ita sint ieiuni, vt à mediâ
nocte, nihil omnino aut cibi, aut po-
tûs ad stomachum transmiserint,
6. Corporis habitu, & situ ad pietatem
composito, & quâ par est, fide, hu-
militate, modestiâ, reuerentiâ ad men-
sam sacram accedant; capite non ab-
iectè demisso, sed decenter erecto,
oculis submissis, ore non hiante, neque
occluso; in sacram Hostiam non irru-
ant, sed è Sacerdotis manu linguâ
nonnihil ad labium exterius protensâ
excipiant, dentibus non terant: câ
verò sumptâ, aliquid temporis per-
mittant orationi, neq; mox excreent,
neque statim foras ad confabulationes,
aut cibum sumendum exeant: eum-
denique diem in rebus diuinis, ac sacris
operibus piè transigant. Multa in hoc
genere non tantùm à pueris, sed etiam
grandioribus, præsertim rusticis, &
ineruditis peccantur: duo præsertim
inculcanda; vnum vt foeminæ, præ-
sertim

sertim puellæ ditiores, non veniant
comptulæ, & ad vanitatem composi-
tæ, sed velatæ, & in modesto vestitu;
multò minùs ceruicem, aut pectus de-
nudent; non decet: neque cautum est,
si casu Hostia sacra, vel particula illius
decideret. Alterum est, vt communi-
caturi manus iunctas teneant, neque
ori, aut illas, aut strophium, sumptâ
Hostiâ, admoueant: deprehensi enim,
qui Eucharistiam ore receptam ad
horrenda flagitia extulerint: quòd si
ori manus admouerint, non ægrè pati
debeant, si abstinere ab eâ re iube-
antur. Multum autem refert, pri-
mùm comunicaturos ista omnino di-
ligenter prænosse; ferè enim ita per-
gunt, vt cœperint.

Porrò certa ætas definiri non po-
test, quâ, qui adoleuerint, ad sacram
communione admitti debeant, aut
ex præcepto Ecclesiæ ad eam tenean-
tur. Expectanda enim præter neces-
sariam huius mysterii notitiam, di-

secretio & maturitas quædam tum iudicii, tum morum; quæ aliis citius, aliis tardius obuenit: quidam anno decimo maturescunt, alii ne duodecimo quidem: alii educati honestius, aut à Parentibus, aut Magistris edocentur; alii parentum, vel Magistrorum incuriâ, aut inscitiâ hebetes adhuc sunt, egentque ætate, & eruditione longiore. Hoc certum est, plus ad sumendum dignè hoc Sacramentum requiri prudentiæ & grauitatis, quàm ad Sacramentum poenitentiae. Si puer tibi ignotus se ad Communionem temerè presentet: quære, an sit confessus, & instructus. Apud Dianam opinio est nonnullorum, non teneri pueros ante pubertatem præcepto Ecclesiastico: verùm præceptum Confessionis mortalium, & communionis in articulo mortis, non Ecclesiasticum, sed Diuinum est; ideoque pro eo tempore, qui capaces sunt, etiam ante pubertatem tenentur.

NVM:

NUM: XI.

Ad quid communicans attendere debeat.

SÆpe in administratione huius Sacramenti errores graues accidunt, si minister ad rem non sit valdè attentus; nihil enim facilius, quàm vt particulæ sacræ defiliant, aut excutiantur, præsertim cùm simul multis administrandum, iisq; rudibus, & inattentis: quò tibi incumbendum magis, ne aut præcipitanter, aut temerè negotium tam serium tractes. Aduertendum igitur, ne dum sacram Hostiam porrigis, ad labia, aut dentes allidas, aut ne digitos saliuâ inficias; si madefeceris, purificatorio deterge; priùs tamen vide, ne quid sacræ Hostiæ tibi adhærescat, quod tibi excidat: eandem cautelam adhibe, cùm finitâ communicatione digitos in vasculo abluis: si autem adhærescentem digitis particulam aduerteris, vel sume, si es ieiunus, vel repone in Ciborium, si

H 5

non

non es ieiunus; Multum facit, ne particulæ excidant, si (quod superius monui) cures hostias minores, priusquam consecrentur, esse mundas, atque à minutis coherescentibus diligenter perpurgatas, vti Ciborium; quod propterea expurgare subinde debes, cum fragmenta in eo deprehendes, aut eiusmodi minutiores particulas. Expurgandi autem hic modus esse potest: Hostias integras sepones interim post summptionem calicis; vinum accipies in Ciborium, vel Pyxidem, in quâ eæ sunt particularum minutia; eam abluionem primam, & deinde secundam effundes in calicem pro ablutione illius, & sumes; & tùm si quas integras seposuisti, repones in Pyxidem, siue Ciborium. Porrò si qui defectus acciderint inter communicandum, Missale Romanum consule, & errores emenda.

De Hostiâ tui Sacrificii maiore, ne partem communicaturo diuidas, mos

Eccle-

Ecclesiæ non patitur, nisi grauis aliqua causa excusaret: neque pro tuo Sacrificio particulam consecres, æquè mos repugnat, & populus offenderetur, si in Missa particulam eleuares adorandam.

N V M: XII.

Quibus danda, aut neganda Communio.

A Mentis à natiuitate, & pueros alios, necdum sufficienter instructos, arce ab hac mensâ: nam mos, particulas sacrarum Hostiarum remanentes distribuendi pueris, iam exoleuit; curandum tamen, vt pueri, si de vitâ periclitentur, instruantur, & præcepto diuino satisfaciant. Omni- no fatui, etsi aliquando ratione vsi sunt, repelluntur, nisi in interuallo lucido deprehendantur, & modò credantur ad sumendam Eucharistiam dignè dispositi; neque periculum subsit irreuerentiæ. Semifatuos admittes, si petant, & vtcunq; instructi de mysterio huius

180 *Institutionum Pastoralium*
Sacramenti, & ritè similiter dispositi
videantur, saltem cùm vrget præce-
ptum vel Ecclesiæ circa Pascha, aut
Diuinum in mortis articulo.

A dæmone obsessis, nisi quid aliud
obstet, cùm res postulabit, Eucharis-
tiam imperties, itémque damnatis ad
supplicium mortis: indecentia præ-
caueri potest, si aliquot horis ante
supplicium præuertas, & des ieiunio:
si neque ista præuisa, aut prouisa sint,
non video, quid magis illos ieiunium
fractum impediat, quàm alios è mor-
bo moribundos. Carnifices, Lictores,
Leprâ, Cancro, alióque morbo conta-
gioso, vel horrido infectos, malim vt
priuatim communices, aut saltem è
singulari vasculo ablutionem accipi-
ant, ne aliis periculum, aut saltem
horrorem, & stomachum moueant.

NVM: XIII.

De arcendis publicis Peccatoribus.

Si

SI quis notorius adhuc peccator, id est, publicè habitus pro homine existente in statu peccati mortalis, publicè Eucharistiam petat, nega: indignus est, quamdiu publicè constat esse impœnitentem: multò magis si priuatim petat peccator, siue notorius aliis, siue tibi priuatim sit notus; modò id ex solâ confessione sacramentali non acceperis: si verò occultus peccator publicè petat, permittite; vt famæ illius parcas, aut vt hominum perturbationi, & scandalo obuias. *Dabo, inquires, Sanctum canibus?* viderit ille: ita Christus ipse Iudam, suû proditorem, quia occultus adhuc erat, & publicè petebat, admisit: exemplo præiuit, vt idem faceres. Porro peccatores hoc loco non vocantur, qui eousque peccârint grauius, etsi id notorium sit; sed qui vitam improbam viuunt, & improbitatem suam quasi profitentur, vt sunt præcipuè Usurarii, Concubinarii, Meretrices,

trices, Histriones, qui ex professo turpia exhibent, Parasiti, qui dictariis iocosus alienam famam rodunt, aut peccatoribus adulantur, exercentes torneamenta periculosa, & eiusmodi: Item, qui in excommunicatione rebelles Ecclesiæ persistunt. Iure notorii habentur illi, qui vel crimen suum in iudicio confessi, vel de eo convicti fuerint; publici autem facto, qui eo loco, tempore, ac modo flagitium suum perpetrarunt, ut celare obii- cienti, aut tergiuersari non possint: vel tam violentam suspicionem aliis mouerunt, ut quasi certò commissum crimen constet. Hos itaque optimo modo, quo poteris, si publicè petunt, donec iis, coram quibus petunt, tibi que ministro, de pœnitentiâ, & emendatione constiterit, facesse iube. Si autem priuatim petant, quamuis priuatim nôris, ne tunc quidem admitte, neq; vllum alium priuatim petentem, quem meritò putes, aliunde, quam

quàm ex sigillo confessionis adhuc in statu esse peccati mortalis : nam indignis, quantum fieri potest, Sacramenta conferre non debes, ne sis minister infidelis.

SECTIO III.

De Communione grauiter infirmorum, seu, quod idem est, de Viatico.

NVM: XIV.

De morbo contagioso infectis.

Pestiferâ lue periclitanti Viaticum ne denega : hîc iterum habet locum illud boni Pastoris : *Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis* : nam licet hoc Sacramentum minùs sit necessarium, quàm Bapriismus, aut Pœnitentia ; maximum tamen momentum habet ad bene, felicitérque moriendum : ex quo momento pendet æternum. Quanquam non vsque adeò præsens tibi inde periculum, neque magnoperè pertimescendum video ; si (quod facilè fieri potest) diligenti-

gen-

gentiam, curamque adhibeas, ut malum praevertas, aut amoliaris. In primis si iis remediis, & modis utare, quos ex Medicorum, & prudentia praescripto recensui, cum de pestiferorum Confessione agerem: si utaris tersa veste, neque lanea, quae venenum facilius attrahit, & seruat; si non ieiunus, si munitus alexipharmacis, quae facile haberi possunt, ad infirmum accedas; si ad limen deportari is possit, ubi ad mensulam est sacro linteolo, aut patena sacram Hostiam, ore quasi lambendo sumat: verum nescio, an id in usu sit; & forte erunt, qui improbent; linteum illud deinde comburi, patenam abluere curandum foret. Expeditius etiam fiet, si Hostiae sacram particulam liquori immittas, quem infirmus hauriat, ex sua alienae manu. Certè constat primos Christianos Eucharistiam linteolo excepisse, ac secum domum deportasse, & per se sumpsisse tempore persecutionis;

tionis;

tionis: quæ tunc, eadem hîc excusare potest necessitas; sed vereor, ne quis hoc etiam improbet. Sunt, qui vtantur bacillo oblongo, in cuius extremitate lunula argentea sacram. Hostiam ori infirmi admoueat, aliquo, si opus sit, dirigente, vt tutò excipiatur: eo tamen instrumento vt tu prior vtaris, non admodum consulo, vt neque modis suprâ allatis, inconsulto Episcopo: malim, quod religiosius, & magis in vsu est, conuerso vultu ad eam infirmi partem, vnde aura minùs afflat, & nonnihil auerso à contagioso halitu, face ardente ab alio admotâ ipse extremis digitis Eucharistiam ori communicaturi admo-ueas, mox digitos ad flammam lustres, aut probè aquâ diluas: cum verò domum reuerteris, vestem muta, & vel ad ignem, vel in aquâ venenum, si quod contraxit, expies, priusquàm ipse contrahas. Quòd si verò ne istis quidem remediis, & mediis satis tuæ
vitæ

vita cautum existimes, plurimoque te metu angis sentias, sunt, qui tibi indulgent, ut propius non accedas, praefertim si tuo ex periculo periclitentur plures, quibus consuli per alium Sacerdotem non nisi tardè, aut aegrè poterit: quod eo casu minùs aegrè consenserim; si infirmus peccati grauioris minimè sibi sit conscius, aut quòd faciliori viâ, & minori periculo fit, si eminùs absolui à peccatis possit, & Viaticum acceperit.

NVM: XV.

De Phreneticis, & usu rationis carentibus in vita periculo constitutis, & iis, qui sine Sacramenti irreuerentiâ non videntur Viaticum sumpturi.

Semper attendendum Parocho, ne fiat irreuerentia Sacramento: ut si periculum sit vomitûs ex medicina, vel aliunde; aut expuitionis; aut ne species deglutiantur. Igitur Phreneticis, aliisque ratione carentibus, si

Eucha-

Eucharistiam petierint pro Viatico, modò credantur dispositi, neque spes sit sanioris mentis, negare non debes, si modò sine irreuerentiâ Sacramenti accipere posse videantur. Subest autem hoc periculum, si meritò timetur, ne expuant; vt facillè Phreneticis accidit; aut ne euomant, vt facillè accidit iis, quibus stomachus omnia respuit, aut qui continuò vehementer extussiunt, aut sanguinem ex intimis excreant; aut si periculum, ne traiciant; vt fieri aiunt iis, qui à rabido cane fuerint demorsi. Vitandum tamen hîc alterum extremum; ne plus æquo scrupulosè iudices. Non enim, qui aliquando expuunt, omnia, & semper expuunt: neque quibus stomachus respuit cibos, aut potum, statim illam speciei panis particulam eiiciet, etsi fortiter extussiat, aut sanguinem excreat: nam quod in stomacho est tantillum, non æquè abicit cum tussi, aut sanguine: si aliunde
quàm

quàm de stomacho effluat : medicorum & domesticorum sensus explorandus. Iuuat etiam experiri in dubio, particulâ panis communis priùs datâ, & sumptâ; vt de sacrâ particulâ idem iudicium feras pro Viatico; item si à maiore particulâ metuis, minimam diuide, & cum liquore modico, quo infirmus ad potum vtitur, de cochleari præbe: multis vsus docuit istud successisse, quod ne fieret, metuebant. In dubio perstante, censeo potiùs Sacramenti rationem habendam. Non censetur irreuerentia illius, si infirmus iaceat loco immundo, aut malè olenti, cum efferri aliò, aut locus decentior haberi non potest: non probo deferri Eucharistiam, cum nulla spes concipitur illius sumendæ ab infirmo: sed eâ tantùm causâ, vt ad solatium duntaxat Christum præsentem adoret: imò prohibitum est, ne Eucharistia solius adorationis causâ ad infirmum deferatur; satis erit desiderium

rium Communionis. Quòd si fortè præter spem conceptam, aut exspuat, aut euomatur Sacramentum, quid eò agendum? Docet Missale Romanum de defectibus in Missâ occurrentibus; si accidat, vt infirmus moriatur, cum adhuc hostia, vel pars eius in ore est, necdum transmissa, extrahes quâ arte, & quantâ reuerentiâ poteris, & vel sumes in sacrificio ieiunus, si non abhorres; vel loco sacro diligenter asseruabis, donec species ita alterentur, vt alia planè substantia appareat, quam combures, cinerésque proiicies in sacrarium.

Si verò Hostia transmissa sit quidem, sed necdum putatur consumpta, nihil mouebis: nam quid ageres? Moribundus voluit confiteri, indignum reperis, non absoluis: petit communionem; da indigno, si aliunde indignitatem ipsius non noueris: mone tamen priùs, & obtestare iterum, iterumque, ne indignus sumat.

Non

Non petit ipse, sed petunt domestici; quid dices? dic te paratum, si ipse desiderat: si aiunt desiderare, redi, & roga, an petat: si annuit; postula facultatem, ut tibi liceat verbum facere de confessione factâ: si renuat, & tamen communicare omnino velit, præbe non vitam, sed mortem volenti, neque iam tergiuersari poteris extra confessionem, ne sigillum frangas: miserum hominem! sed non tuâ culpâ, vitio perit suo. Stude tamen efficere, quantum potes pro illius salute.

NVM: XVI.

Modus disponendi infirmum ad recipiendum Viaticum.

SI aliquando in vitâ, profectò in periculo mortis maximè res, tempusque, atque ius ipsum diuinum postulat, ut Christiani Sacramento se Eucharistico obarment, cum vires corporis, & animi ex vi morbi elan-

gue-

guescunt, cum longum aternitatis
iter truculentissimis hostibus obses-
sum ingrediendum est: nam quid alio-
quin miles in decretorio agone aget,
aut tam periculosa via se committet,
nisi temporè arma, necessariùmque
commeatum compararit? hoc au-
tem est homini in periculo consti-
tuto Eucharistia, Clypeus, Hasta,
Viaticum: ideòque Nicæna Synodus
sanctissimè decreuit in hæc verba:
*Cum iis, qui ad extrema veniunt, lex an-
tiqua seruetur: ut ultimo, & necessario
Viatico non defraudentur.* Quibus ver-
bis significatur, legem illam & diuinam
esse, & illius vsum ad ipsius nascentis
Ecclesie incunabula referendum. Sunt
tamen non pauci, licet mortem non
procul abesse sentiant, qui à tam ne-
cessario (vt Concilium loquitur)
Viatico abhorrent, & quantum pos-
sunt, vel omnino refugiunt, vel ad
extremum tempus reiiciunt, quo fit,
vt non pauci sine Viatico discedant.

Ea

Ea scilicet ars est atque fraus demonis ; id verò agit caillationibus & fallacibus argumentis , non absimilibus iis, quæ ad procrastinandam confessionem suprâ vidimus , & refutauimus : operæ pretium est , de eâ quod nōsse , & populo pro concione proponere , ne iis se in morbis eludant. Hæc autem ferè sunt , quæ ab infirmis obiici solent. Ergo de vitâ actum est , si contra mortem armari iubemur : abeundum, de Viatico agitur : atqui anima adhuc tota est in me, mens integra, necdum oculi caligant, aut ceruix labat, aut manus languent, aut pedes rigent ; stomachus etiamnum officium facit : cras, aut post cras videbimus : finite nunc me viuere, **D E V S** meus humile hoc tectum subeat ? non decet ; expectabo, aut ipse propediem adibo ; nam qui erunt hominum sermones & concursus, si Sacerdos solenni pompâ, & pulsu hæc cum certo mortis nuntio adue-

aduene
gium,
lestam
tione &
cabunt
res, qu
dent :
tis? sin
tur, ex
Quid t
craftin
mihi p
& stom
debere
vix po
Non su
per fa
spuam
ad pop
uatim
magis,
celleris
vitam
adferre

aduenerint? amici veluti ad naufragium, aut incendium accurrent, molestam opem delaturi; creditores petitione & affecuratione debitorum enecabunt; alii ambient officia, & honores, quibus cum vitâ defungi me credent: quid me ante tempus occiditis? finite me. Ita dum procrastinatur, extrema, & mors ipsa imminet. Quid tandem? Iam verò, inquit procrastinator ille, serum est, vix sum, mihi præsens, & catarrhus, & tussis, & stomachi nausea impediunt, ne quo deberem pietatis sensu sumam, iam vix possum, ac nec possum quidem. Non sum ieiunus. Vereor præterea, ut per fauces transmittam, aut fortè exspuam, aut euomam. At tu contrà ad populum pro concione publicè; priuatim verò, cùm ad eiusmodi animo magis, quàm corpore infirmum accesseris, hæc oppones: Christi corpus vitam animæ, non corpori mortem adferre, aut accelerare: Hæmorrhoidis

I

sam

fam duodennio laborantem, vnicoto
etu fimbriæ vestimenti Christi fuisse
fanatam; multos, de quorum vita
conclamabatur, ex huius arboris vita
fructu valetudinem recuperasse: Chris-
tum minimè dedignari subire etiam
humiles casas, cum ipse adiri per va-
letudinem non potest. Audito mo-
bo de puero Centurionis: *Veniamus*
inquirebat, & curabo eum. Venit, intra-
nit, curavit. Verùm quid homines
ais, dicturi sunt? dicant, quod velint:
quia parùm te curant, nihil cura: non
illorum, sed res tua, imò summa to-
tius rei agitur: age, quod vel maxime
tuâ interest. Si concursus aut am-
torum, qui molesti consolatores sint,
aut creditorum, qui debita exigant,
refugis; modus in promptu est: iube
abesse, quòd somnum, aut quietem
captes; roga, ne ad morbi molestiam
importunos sermones adiciant. Ho-
noribus tuis non potentur, donec si-
mul vitâ fungaris, quantumcunq; am-
biant,

biant; quid te eâ te angis? Impedior, inquiebas tu, à ieiunio, perturbatione mentis, à catarrho, tussi, stomacho. De ieiunio quid te vexas? fas tibi est, quantumvis ieiunium solueris; quando necessitas id exigit. Mens verò si necdum amota, aut implacida, aut sit per interualla interlucens, satis sana, valensque est; vt, quantum vis morbî finit, sis ad susceptionem Sacramenti comparatus: Dic ex intimo animi sensu: *Deus meus, credo tibi, spero in te, amo te ex toto corde*: plurimum orasti: Medici, & alii prudentes de Sacramenti transmissione, de periculo exspuitionis, aut vomitûs discernent, fortè particula sacra consecratæ Hostiæ cum modico quopiam liquore, traïci poterit: aliorum potiùs, quàm tuo iudicio acquiesce, cur plùs æquò trepidas? Ex his, mi Neo-paroche, habes, quæ vsui tuo esse cùm publicè, tum priuatim possint. Vtere.

Modus deferendi Viaticum.

Moneas populum, ut cum Viaticum deferendum est, locum, in quo infirmus iacet, emundent, & proprio modulo exornent, mensulamque coopertam decenti linteo, effigie Christi in cruce pendentis, cereo uno, alteroque lucente, vasculo aquae lustralis, & altero ad ablutioem oris infirmi, post sumptam sacram hostiam, rite instruant, dum interim infirmus se per actus Fidei, Spei, Amoris, desiderii suscipiendi Christum, ad dignam denique Communionem per internas, aut vocales preces preparat, aut ab aliis, si per se non possit, pie disponitur. Deferes autem indutus veste Clericali, superpelliceo, & stola, praecedente vno saltem ministro cum lumine, & campanula, sequentibus aliquibus è populo, si commodè haberi possint; quam in rem, ut sint faciles, &

prom-

prompti, pro concione exhortaberis.
Modus procedendi is sit, quem requirit tantum Sacramenti fides, & dignitas.

Quare deferendo solennitatem omnem religiosè serua, quam Liber Ritualis præscribit, nisi aliud suadeat, & permittat itineris, aut festinationis vrgens ratio: si morbus vrget, festina quidem sed lentè: imò etiam contende celerius, adhibito tamen semper studio reuerentiæ Sacramenti, & vitanda aliorum offensionis. Si locus longius distet, si sit arduus, cœnosus, lubricus, è collo corporali sacram Hostiam bursulâ inclusam gestare poteris, ne aut lasseris nimium ferendo, aut ne periculum sit, vt cadens Sacramento iniuriam inferas: equo etiam vt licitum erit, si opus sit, modò is non sit indomitus, aut sternax. Si per loca periculosa, aut infesta sit incendum, vbi hostis aut latè grassatur, aut ii, quibuscum habes inimicitias, vitæ tuæ insidiantur, neq; armatos habere possis

198 *Institutionum Pastoralium*
possis, qui te tueantur; clàm arma ge-
stare potes, quibus vitam tuearis con-
tra inuasorem: Sanctiùs facies tamen,
si tu ab armis abstineas: iuuerit po-
pulum moneri, vt cùm pericula sub-
sunt tibi, & Sacramento, de die, &
tempestiuè potiùs vocent, quàm no-
ctu, & tardè: si tamen aut neglexe-
rint, aut necessitas opinione citiùs op-
presserit, ne vocare desistant: te-
quiduis passurum potiùs, quàm vt of-
ficio desis.

NVM: XVIII.

Modus conferendi Viatici.

CÆremonias Ritualis exactè obser-
uabis, quantum temporis, & mor-
bi ratio patietur. Mox vt lecto
subieris, Christum adorandum infir-
mo propone, sciscitare, an sumere de-
sideret, an nihil occurrat, quod de re
ad conscientiam pertinente, ante sum-
ptionem tibi dicendum putet: quòd
si aliquid grauius infirmo occurrat,
audies,

audies, quantum fieri potest, breuiter
quidem, si præsentes longiori confes-
sionis morâ scandalizarentur: deinde
verò captes occasionem, vt suppleas.
Sed vt hæc incommoda vitentur, con-
sultius est, præmitti confessionem, an-
tequam viaticum deferatur: tum verò
breui exhortatiunculâ excita infirmū
ad fidem, spem, charitatem, deuotio-
nem erga Christum præsentem: dein-
de communica, digitos lustra, si quid
fortassis sacræ Hostiæ adhærescat, id
vel ori illius decenter impone, vel cum
ablutione præbe; vel sume, si sis ieiunus,
neq; dein sis sacrificaturus; vel in py-
xidem depone. Attende, vt Hostiam
deglutiat; subiade enim difficile est ob-
palati & linguæ siccitatem: ideóque
consultū est, vt quibus exsuccū est os,
antequã Sacerdos adsit, proluât, & hu-
medtent. Quod de ablutione reliquum
erit, postquam digitos, etsi nihil ad-
hæserit, reuerentiæ tamen causâ in-
tinxeris, & Purificatorio deterferis;

religionis quoq; causâ, vel sumi, vel in ignem aut locum sanè mundum, immitti iube: non autem in terram, veluti aliquid profanum abiici. Ante discessum hortatiunculâ breui mone infirmum, vt tanto hospiti pro tam diuino beneficio gratias agat, in relationem gratiæ se ei totum tradat, atq; resignet: deinceps verò in ipsius gratiâ se diligenter conseruet, neq; vlli aut tentationi impatientiæ, aut peccato grauiori consentiat; sed contrâ protestetur, ac sese obfirmet orationibus suis, & aliorum; crebrâ exorculatione Crucifixi, & aspersione aquæ lustralis: præterea identidem à viris bonis, & si fieri potest, Ecclesiasticis, ac Religiosis se visitari curet: denique, vt si necdum de rebus suis disposuerit, disponat, & testamentum condat, inuocato Dei auxilio, & animo ita constituto, vt sepositis odiis, aut humanis respectibus purè, & sincerè hæredem scribat, & legata pia pro ani-

mâ

mâ suâ in pias causas ita iubeat, vti in die iudicii sui Deo rationem reddere statuit. Ante omnia iubeat, vt debita soluantur, aliena restituantur: tùm præscribat, vt Missæ, eleëmofynæ, preces, aliâque pia opera pro animæ salute exsoluantur: si hæredes habet, de Iure, & iuxta Leges diuidat: item claris, & apertis verbis, vt litibus ianua præcludatur: habeat autem specialem rationem, quantum æquitas finit, consanguineorum pauperiorum: denique executores testamenti constituat, adhibeâtque notarios, & testes, & peritos, & probos. Commodum enim est hoc tempus, cùm creditur adhuc esse compos mentis, sumptâ Eucharistiâ conscientiæ suæ rationem habiturus; éstq; id ad maius meritum, si tunc testetur, cùm est in statu gratiæ, atque ex hoc opere tanti momenti apud Deum plurimùm mereri potest: vnde si deprehenderetur testamentum fecisse, cùm excidisset Dei gratiâ, suadendum

dendum esset, ut ratificet coram Deo post Confessionem Sacramentalem, ne eo merito careat. Porro quod ad testamenti solennitatem pertinet, scies, quid eò loci leges, aut consuetudines requirant. Hæc res cum plurimum valeat ad vitandas post mortem rixas, lites, scandala; aliena à curâ tuâ non est, imò tibi specialiter incumbit, ideòque cum aliter fieri non potest, ex officio, adscito publico Notario, aut testibus aliquot, conscribere testamentum fas iusque sinit; expedit tamen potius à testamentorum condendorum peritis id agi: constat enim ex neglectis iis, quæ iure inesse debent in formulâ testamenti, plurima deinde incommoda enasci. Vbi hæc tum infirmo, tum, cum expediet, domesticis, & amicis commendaueris, speciatim, ut attendant, ne si infirmus grauius periclitetur, extremam Vnctionem negligant, aut si aduertant egere, ne omittant Sacerdotem ad solatium

animæ,

animæ , & ad preces pro felici exitu faciendas reuocare. Valedices datâ benedictione , & pacem apprecatus: vt tamen curam omnem non dimittas, inquires subinde, quî cum infirmo agatur, & cum è re iudicabis, reuises, præsertim cum intelliges de vitâ periclitari.

NVM: XIX.

Quo tempore, quoties debeat dari Viaticum, durante morbo.

QVavis horâ, etiam noctis, etiam non ieiuno Viaticum porrige, si infirmus horam commodiorem, aut ieiuno stomacho expectare non potest, sine periculo præoccupaturæ mortis; neque verò expectanda est vltima vitæ periodus: censetur autem versari in mortis articulo, qui iudicio Medici, aut viri prudentis de vitâ periclitatur; is enim est in procinctu ad iter æternitatis; eget igitur Viatico: neque vno satis est, si diutiùs superuiuat:

uat : quare si ab eo sumpto interflu-
xerint sex aut octo dies , boni Theo-
logi censent, iterum dari posse, si petat
etiam non ieiunus , si modò ieiunus
accipere non possit, & sit in præsentia
vitæ discrimine. Nam si infirmus sit
ieiunus, toties sacrâ Eucharistiâ refici
potest , quoties rationabiliter deside-
rat, & petit : vt verò frequentius id
fiat à ieiuno, & maioris est meriti, &
folatii, præsertim si domi, vel in vi-
ciniâ sit templum, vel sacra ædícula,
vnde sine tantâ molestiâ , & strepitu
conferri possit.

C A P V T V.

Circa Extremam Vnctionem.

NVM: I.

De quibus populus instruendus.

QVia hoc Sacramentum ferè non
nisi semel, & quidem in extremo
vitæ confertur ; & plerique non modò
è plebe, sed etiam ex optimatum nu-
mero